

Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers

Dick ter Steege, Esther van Groenigen, Rob Kuijpers en Jo van Cruchten

Het ledenbestand van de vakbeweging vergrijsst. In 2012 zijn zeven op de tien vakbondsleden 45 jaar of ouder. De toename van het aantal oudere en de afname van het aantal jongere vakbondsleden doet zich zowel bij mannen als vrouwen voor. Het aantal vrouwelijke vakbondsleden blijft stijgen; in de afgelopen 25 jaar is hun aantal zelfs bijna verdrievoudigd. Desondanks vormen ze in 2012 slechts een derde van het ledenbestand. In 2011 was minder dan een vijfde van de werknemers lid van een vakbond. De organisatiegraad lag in de periode 1950–1980 nog boven de 35 procent. Tussen de bedrijfstakken bestaan grote verschillen in organisatiegraad: bij de overheid is deze hoog en in de horeca en zakelijke dienstverlening laag.

1. Inleiding

Vakverenigingen zijn niet los te zien van de omgeving waarin zij zijn ontstaan. De omgeving bepaalt in belangrijke mate hoe vakverenigingen in het verleden binnen en buiten Nederland zijn ontstaan, hoe ze zich tegenwoordig opstellen en welke ruimte zij hebben om zich te ontplooien. In de loop der tijd zijn tal van onderling verschillende soorten vakverenigingen ontstaan. Om deze te beschrijven is hun historische oorsprong van belang en zou ook rekening moeten worden gehouden met de ontwikkeling van de vakbeweging in verschillende (industriële) landen.

Het CBS publiceert al vanaf 1901 over leden van vakverenigingen. De Statistiek van de Vakbeweging is dan ook een van de oudste statistieken van het CBS. De ontwikkeling van de vakbeweging in Nederland wordt uitvoerig beschreven in Harmsen en Reinalda (1986). De eerste Nederlandse vakverenigingen kwamen voort uit de sfeer van het ambacht. De spoorwegstaking van 1903 wordt algemeen beschouwd als het keerpunt in de organisatorische ontwikkeling van het Nederlandse vakbondswezen en de bewustwording van de arbeiders. De staking leidde ertoe dat een aantal socialistische verenigingen nauwer met elkaar gingen samenwerken. Dit resulteerde in 1906 in de oprichting van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV). In 1909 werd het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) opgericht, een organisatie waarvan aanvankelijk protestanten en katholieken deel uitmaken. De katholieken gaven echter de voorkeur aan eigen organisaties en zo ontstond in 1909 het Bureau voor de Rooms-Katholieke Vakorganisatie, eerste in de rij van voorlopers van de NKV.

Bij de verdere ontwikkeling van de vakbonden speelde de verzuiling een grote rol. Dat was het meest zichtbaar in de nauwe band die de socialistische, christelijke en katholieke vakbonden onderhielden met politieke partijen van respectievelijk socialistische, christelijke en katholieke signatuur. Na de Tweede Wereldoorlog kregen de vakbonden en de overkoepelende vakcentrales meer invloed omdat ze gingen deelnemen aan een regulier sociaaleconomisch overleg dat ontstond tussen werkgevers en werknemers. In latere jaren ontzuidde Nederland en gingen de drie vakcentrales meer samenwerken. Op 1 januari 1976 kwam er een federatie tot stand tussen NVV en NKV en ontstond de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) waarin beleidsvoorbereiding en besluitvorming vergaand waren gecoördineerd. De federatie groeide uit tot een volledige fusie tussen NVV en NKV door fusies van de afzonderlijke NVV- en NKV-bonden binnen dezelfde bedrijfstakken (Akkermans, 1999).

In ruime zin was een vakvereniging een vorm van samenwerking die arbeiders instellen om hun belangen te verdedigen. De vakbeweging heeft zich, vooral na de Tweede Wereldoorlog, sterk ontwikkeld en is zich,

naast arbeidsgerelateerde kwesties, ook bezig gaan houden met algemene sociale en politieke problemen. Toch is het behartigen van de economische belangen van de werknemers de centrale functie van de vakbeweging gebleven. In deze zin is een vakvereniging of vakbond 'een vereniging van werknemers, welke zich geheel of ten dele tot doel stelt de economische en sociale belangen van de werknemers te behartigen, speciaal betreffende de arbeidsvoorwaarden'.

De vakbeweging is uitgegroeid tot een instituut dat invloed uitoefent op het beleid van de overheid. De invloed van de werknemersorganisaties wordt veelal beschouwd als afhankelijk van de organisatiegraad. De organisatiegraad, het aandeel van de werknemers dat zich bij een vakvereniging heeft aangesloten, daalt al jaren en bedraagt op dit moment slecht 20 procent. Toch geldt een door de vakbonden afgesloten cao voor alle werknemers.

Over de rol van de vakbonden op de arbeidsmarkt is veel, vaak buitenlandse, literatuur beschikbaar. Daarin wordt onder andere gekeken naar de samenhang tussen organisatiegraad, werkgelegenheid en beroepsbevolking. Een ander onderzoeksaspect is de vakbondsinvloed op arbeidsomstandigheden en -voorwaarden, bijvoorbeeld de loonhoogte per bedrijfstak en het uitbreken van stakingen. Ook is onderzoek gedaan naar schommelingen in het vakbondslidmaatschap en mogelijke samenhang met bijvoorbeeld geslacht, dienstverband en 'het lidmaatschap zelf'.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2 worden de ledenaantallen van de vakbonden naar een aantal kenmerken gepresenteerd. Paragraaf 3 geeft beknopt de belangrijkste definities. Paragraaf 4 behandelt de samenstelling van de organisatiegraad. Paragraaf 5 bevat enkele slotopmerkingen en paragraaf 6 een toelichting op de gegevensverzameling en gebruikte begrippen.

2. Ledenaantallen vakbonden

Eind maart 2012 waren meer dan 1,8 miljoen mensen lid van een vakbond. Ten opzichte van maart 2011 is het aantal vakbondsleden met 27 duizend gedaald. Over een langere periode is er sprake van een daling. Het aantal vakbondsleden bereikte in 1999 het maximum, sindsdien laat het ledental een neerwaartse trend zien. Deze daling is geheel toe te schrijven aan de mannen. Het aantal vrouwelijke leden is sinds 1999 met 130 duizend gestegen, terwijl het ledental onder mannen met ruim 200 duizend is afgenomen. Lid van een vakvereniging kunnen mensen in loondienst zijn, maar ook mensen die niet meer of nog niet werken. Ook vakbondsleden die niet in Nederland wonen (zoals ambassadepersoneel en militairen) zijn meegeteld.

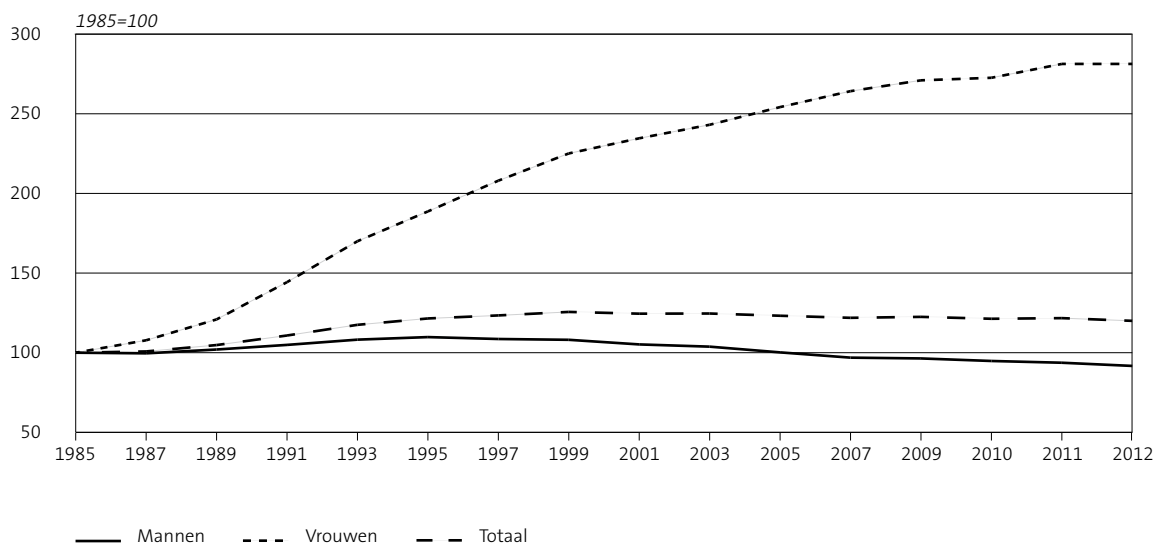
2.1 Leden van vakverenigingen naar leeftijd en geslacht, 31 maart

	1999			2011			2012		
	totaal	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen
	<i>x 1 000</i>								
Totaal	1 935	1 418	518	1 876	1 229	647	1 849	1 202	647
<i>Leeftijd</i>									
Tot 25 jaar	117	76	41	74	47	27	69	43	26
25 tot 65 jaar ww.	1 636	1 180	456	1 533	963	570	1 493	926	567
25 tot 45 jaar	.	.	.	571	325	246	548	309	239
45 tot 65 jaar	.	.	.	962	638	324	945	617	328
65 jaar en ouder	182	161	21	269	219	50	287	232	54

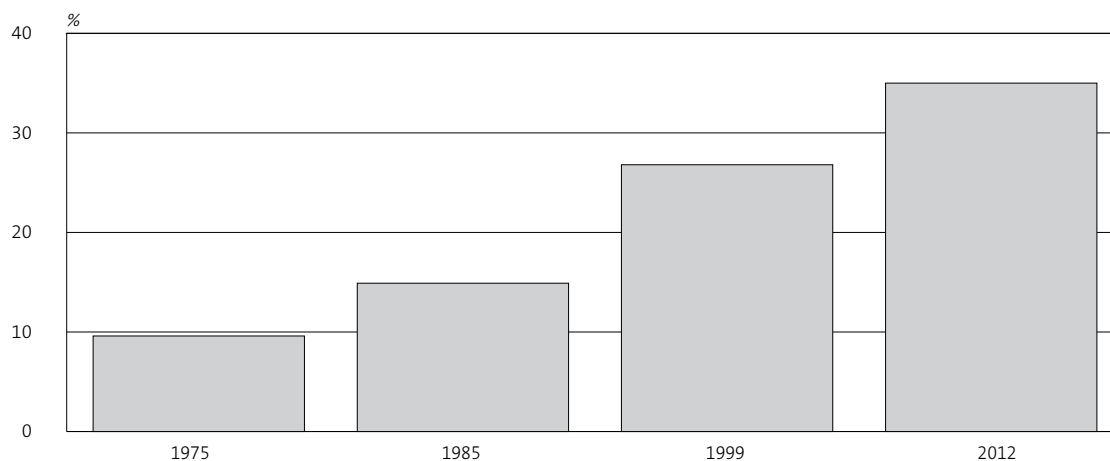
2.1 Toename vrouwelijke leden

Sinds 1999 is het aantal vrouwelijke vakbondsleden met 25 procent gestegen, terwijl het aantal mannelijke leden met 15 procent is gedaald. Over een langere periode bezien is deze ontwikkeling nog sterker. In de afgelopen 25 jaar is het aantal vrouwelijke vakbondsleden bijna verdrievoudigd. Het aantal steeg van 230 duizend in 1985 naar 647 duizend in 2012. Deze sterke groei is te verklaren uit de sterk gestegen arbeidsdeelname van vrouwen. In de periode 1985–2005 is het aantal vrouwen dat tot de beroepsbevolking behoorde met 85 procent toegenomen, terwijl in dezelfde periode het aantal mannen dat tot de beroepsbevolking wordt gerekend met 19 procent is gestegen.

2.1.1 Vakbondsleden naar geslacht

2.1.2 Aandeel vrouwen in vakbeweging

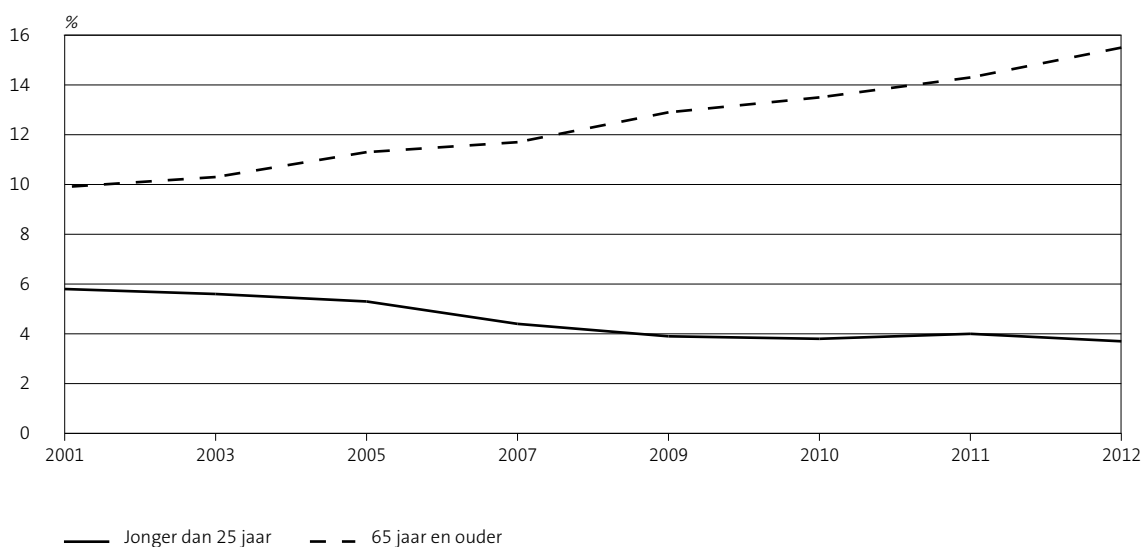

Ondanks de sterke stijging van het aantal vrouwelijke leden is hun aandeel in het ledenbestand in 2012 niet meer dan 35 procent. Het aandeel vrouwen in het ledenbestand van de vakbeweging is tussen 1999 en 2012 met ruim 8 procentpunt toegenomen en ten opzichte van 1975 met 25 procentpunt.

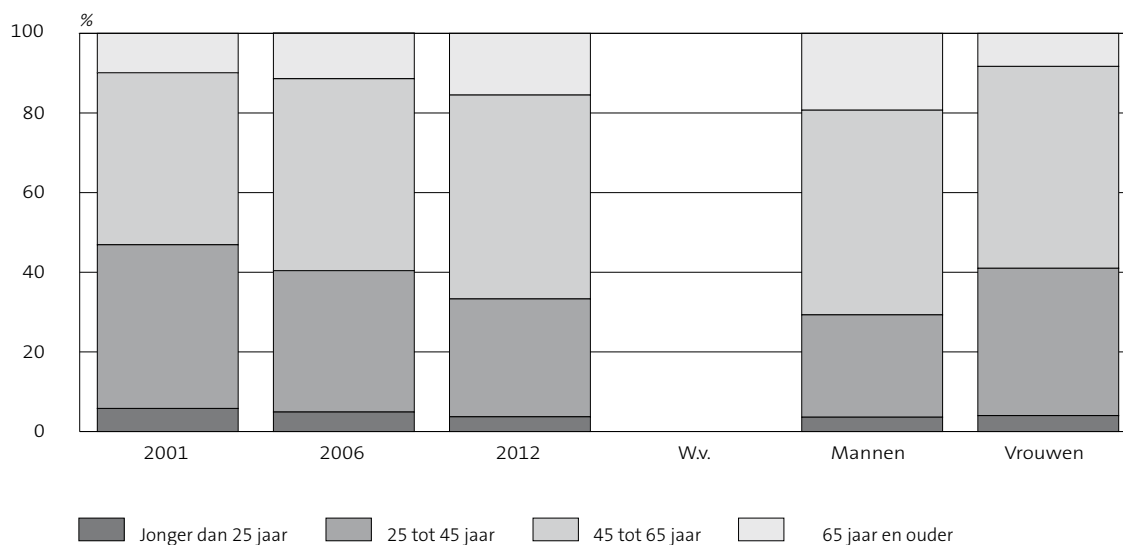
2.2 Minder jongeren lid van vakbond / organisatiegraad neemt af

Eind maart 2012 waren 69 duizend vakbondsleden jonger dan 25 jaar en bijna 287 duizend ouder dan 65 jaar. Sinds 1999 is het aantal jongeren met 48 duizend gedaald en is het aantal 65-plussers die lid zijn van een vakvereniging met 105 duizend gestegen.

2.2.1 Aandeel jongeren en ouderen in vakbeweging

2.2.2 Vakbondsleden naar leeftijd en geslacht

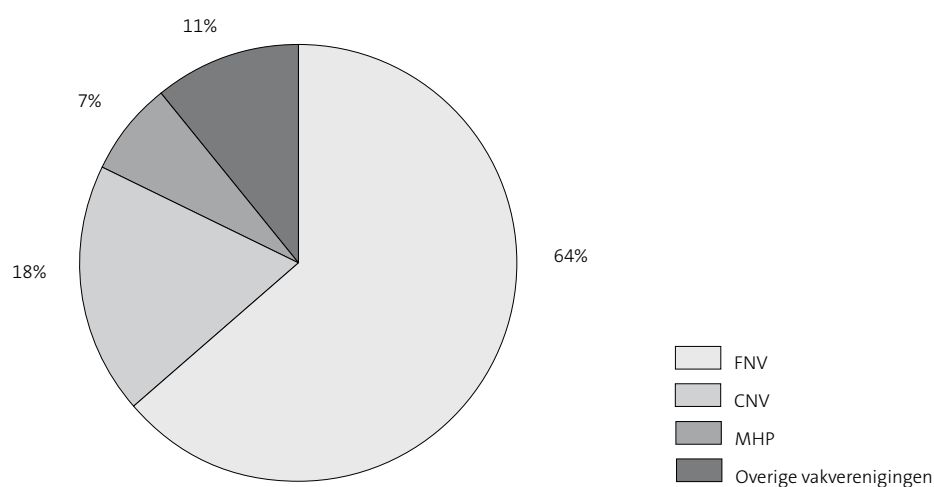
De afname van het aantal jongeren onder de vakbondsleden en de toename van het aantal ouderen is zowel bij de mannen als bij de vrouwen zichtbaar. Het aantal jongeren bij de mannen is tussen 1999 en 2012 met bijna 45 procent afgenomen. Waren er in 1999 nog 76 duizend jonge mannen lid van een vakvereniging, in 2012 is dit gedaald tot 43 duizend. In deze periode is het aantal jongeren onder de vrouwelijke vakbondsleden met 37 procent afgenomen van 41 duizend naar 26 duizend.

In 2012 was een derde van de vakbondsleden jonger dan 45 jaar. Onder de vrouwelijke vakbondsleden is het aandeel jonger dan 45 jaar hoger dan bij mannen. Het aantal vakbondsleden in de leeftijdsgroep 25–44 jaar is sinds 1999 met ruim een kwart afgenomen naar 548 duizend. Daarentegen is het aantal vakbondsleden van 45 jaar en ouder in diezelfde periode met een vijfde toegenomen. Daarmee gaat de vergrijzing van de vakbonden met rasse schreden voort. In 2012 waren er ruim 1,2 miljoen vakbondsleden van 45 jaar en ouder.

2.3 Meeste vakbondsleden aangesloten bij een vakcentrale

In 2012 zijn negen van de tien vakbondsleden lid van een bond die aangesloten is bij één van de drie grote vakcentrales: FNV, CNV of MHP. De FNV is veruit de grootste vakcentrale met bijna 1,2 miljoen leden. Het CNV en de MHP zijn veel kleiner met respectievelijk 341 duizend en 132 duizend leden¹⁾. Daarnaast zijn 196 duizend mensen lid van een vakbond die niet is aangesloten bij een (overkoepelende) vakcentrale, de zogenaamde categorale vakbonden.

2.3.1 Vakbondsleden naar vakcentrale, 2012

Vakbonden zijn opgericht om de belangen van de werknemers zo goed mogelijk te behartigen; zowel de gezamenlijke belangen, zoals het afsluiten van cao's, als de individuele belangen van de vakbondsleden, zoals juridische advisering bij arbeidsconflicten. Vakbonden werken onderling samen en sluiten zich aan bij een bestaande vakcentrale om efficiency-redenen (schaalvergroting) of om hun positie binnen bedrijven te versterken bij onderhandelingen met werkgevers (machtsconcentratie). Daartegenover staat

¹⁾ Bij vergelijking van het ledental van vakcentrales over verschillende jaren kan niet zonder meer gesproken worden van een autonome ontwikkeling van het aantal leden. Winst en verlies worden voor een belangrijk deel veroorzaakt door veranderingen in aansluiting van vakbonden bij deze vakcentrales.

dat er ook vakbonden uit bestaande vakcentrales stappen. De vakcentrales regelen de hoofdzaken, bepalen het algemeen beleid en vertegenwoordigen de werknemersorganisaties in overlegstructuren die richting geven aan het sociaaleconomisch beleid in Nederland. Op nationaal niveau gebeurt dit bijvoorbeeld in de SER (Sociaal-Economische Raad) en de Stichting van de Arbeid²⁾.

De aantallen vakbondsleden voor de Statistiek van de Vakbeweging van maart 2012 zijn gebaseerd op 136 vakbonden; 16 van de waargenomen bonden zijn aangesloten bij vakcentrale FNV, 8 bij vakcentrale CNV, 50 bij vakcentrale MHP. Daarnaast zijn er nog 62 zogenaamde categorale bonden. Deze bonden zijn niet aangesloten bij een vakcentrale en richten zich voornamelijk op één sector of beroepsgroep. Van oudsher kenmerkt de vakbeweging zich door organisatie naar bedrijfstak: de afzonderlijke bonden bevatten en vertegenwoordigen werknemers uit een bepaalde industrietak (bedrijfsbonden). Daarnaast bestaan er vakverenigingen die hoofdzakelijk werknemers vertegenwoordigen die tot een bepaalde beroeps categorie behoren (beroepsbonden). De vorming van deze, zogenaamd horizontaal georganiseerde, beroepsbonden is ontstaan uit de gedachte dat zij specifieke belangen hebben, die niet of onvoldoende door bedrijfsbonden kunnen worden behartigd. Veel van de bedrijfsbonden zijn aangesloten bij de vakcentrales FNV en CNV, zoals vakverenigingen in de bouw, horeca, industrie en dienstverlening. Van de horizontaal georganiseerde vakbonden zijn er veel aangesloten bij MHP, de vakcentrale voor middengroepen en hoger personeel, of zijn categoriaal.

2.3.2 Vakbondsleden en vakbonden naar vakcentrale, 31 maart 2012

	Vakbondsleden		Vakbonden	
	<i>x 1 000</i>	%	<i>abs.</i>	%
Totaal	1 849	100	136	100
<i>Vakcentrale</i>				
FNV	1 180	64	16	12
CNV	341	18	8	6
MHP	132	7	50	37
Overige vakverenigingen	196	11	62	46

3. Waarneming vakbondsleden en berekening organisatiegraad

Aan de hand van de organisatiegraad wordt vastgesteld hoe groot de aanhang van de vakbeweging onder de werkenden is. De organisatiegraad is echter niet af te leiden uit de door de vakbonden verstrekte gegevens. Het CBS vraagt de vakbonden hoeveel leden, uitgesplitst naar geslacht en een leeftijd, contributie betalen. De peildatum is 31 maart. Er wordt niet gevraagd of de leden wel of niet werkzaam zijn, omdat de vakbonden deze informatie niet in hun ledenadministratie hebben opgenomen. De ledenaantallen die de vakbonden verstrekken zijn niet uit te splitsen naar personen in loondienst, personen die nog niet of niet meer werken, werklozen, gepensioneerden en personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Ook de vakbondsleden die niet in Nederland wonen (zoals ambassadepersoneel en militairen) worden door de vakbonden meegeteld. Daardoor zijn deze gegevens niet geschikt om de organisatiegraad te bepalen. De Enquête Beroepsbevolking (EBB) bevat echter zowel gegevens over lidmaatschap van een vakbond als over de arbeidspositie. Daarom is de EBB de bron voor het vaststellen van de organisatiegraad.

²⁾ Zo onderhandelen in de SER de vakcentrales met werkgeversorganisaties (VNO-NCW, MKB Nederland, LTO Nederland) en de overheid over de arbeidsvoorwaarden, zoals loonontwikkeling, die vervolgens worden vastgelegd in cao-afspraken. Daarmee hebben de vakcentrales, door het vaak algemeen verbindend verklaren van cao's, een grote invloed. In de Stichting van de Arbeid zijn enkele belangrijke sociale akkoorden gesloten, zoals in 1982 het Akkoord van Wassenaar. Onder druk van de steeds verder oplopende werkloosheid verklaarden de vakbonden zich toen bereid tot loonmatiging, in ruil voor arbeidstijdverkorting en herverdeling van werk.

De vakbonden worden door de overheid erkend als enige wettelijke vertegenwoordigers van de werknemers en de centrale functie van de vakbeweging is de behartiging van de belangen van de werknemers. De organisatiegraad is bepaald voor het aantal werknemers jonger dan 65 jaar, en dan alleen van die werknemers met betaald werk voor tenminste twaalf uur per week. De grens van twaalf uur sluit aan op de definitie van werkzame beroepsbevolking. Het aantal vakbondsleden jonger dan 65 jaar en werkzaam als werknemer voor twaalf uur of meer per week bedroeg in 2011 bijna 79 procent van alle vakbondsleden jonger dan 65 jaar.

3.1 Leden van vakverenigingen, Structuurenquête en Enquête Beroepsbevolking

	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	<i>x 1 000</i>									
Structuurenquête										
<i>Totaal</i>	1 919	1 921	.	1 899	1 866	1 878	1 898	1 887	1 870	1 876
<i>Leeftijd</i>										
15 tot 65 jaar	1 729	1 723	.	1 684	1 651	1 658	1 665	1 643	1 619	1 607
65 jaar en ouder	190	198	.	215	215	220	233	244	252	269
Enquête Beroepsbevolking										
<i>Totaal</i>	1 911	1 908	1 928	.	1 889	1 873	1 855	1 879	nb	nb
<i>Leeftijd</i>										
15 tot 65 jaar	1 732	1 710	1 720	.	1 668	1 633	1 598	1 618	1 539	1 511
werkzaam	1 514	1 480	1 485	.	1 444	1 424	1 409	1 421	1 329	1 297
w.o. werknemers	1 509	1 475	1 481	.	1 440	1 419	1 404	1 417	1 325	1 292
w.o. voor 12 uur of meer per week	1 482	1 451	1 454	.	1 419	1 399	1 381	1 392	1 302	1 267
niet werkzaam	218	230	235	.	225	210	189	197	209	214
65 jaar en ouder ¹⁾	179	197	208	.	221	240	257	261	nb	nb

¹⁾ Met ingang van 2010 maakt de leeftijdscategorie 65+ geen onderdeel meer uit van de vakbondsmodule. Resultaten voor 2010 en 2011 kunnen daarom niet gegeven worden.

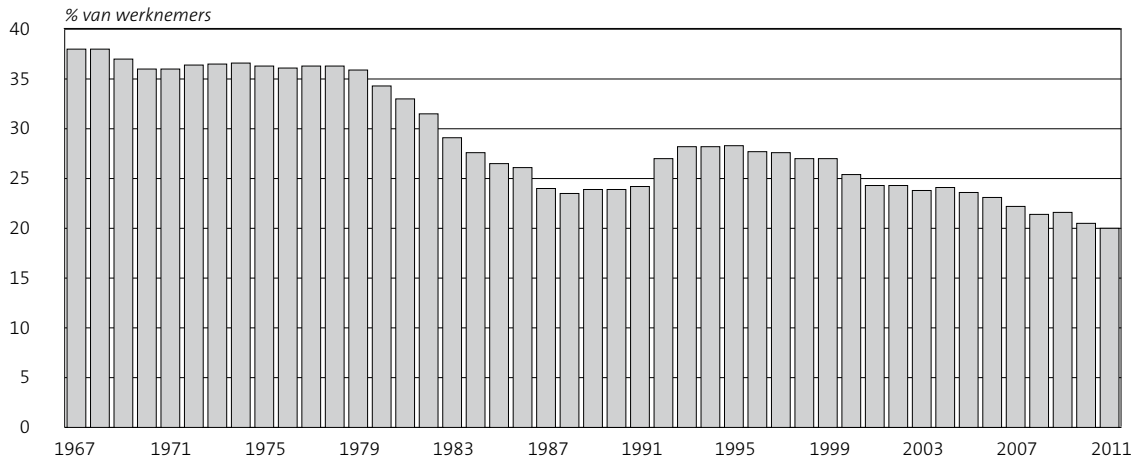
In 2004 is geen Structuurenquête onder vakverenigingen gehouden. In 2005 bevatte de EBB geen vragen over vakbondslidmaatschap. De informatie uit de EBB heeft een groot aantal achtergrondkenmerken, zoals: geslacht, herkomstgroepering, leeftijd, opleidingsniveau, beroepsniveau, positie op de arbeidsmarkt, arbeidsduur, arbeidsrelatie, werktijden, bedrijfstak, bedrijfsgrootte en woonprovincie. De EBB-uitkomsten wijken iets af van die van de Structuurenquête, onder meer omdat de EBB een steekproefonderzoek is waarvan de uitkomsten een marge hebben en omdat de EBB zich beperkt tot personen die in Nederland wonen.

4. Organisatiegraad

De organisatiegraad van werknemers is gedefinieerd als het percentage werknemers dat lid is van een vakbond. Het gaat hierbij alleen om werknemers jonger dan 65 jaar die betaald werk voor tenminste twaalf uur per week hebben. In 2011 was een vijfde van de werknemers lid van een vakbond. In de loop van de jaren is de organisatiegraad teruggelopen. In de periode 1950–1980 lag hij boven de 35 procent. Daarna zette een daling in. Begin jaren negentig deed zich een weer lichte stijging voor, maar na 1995 neemt de organisatiegraad verder af. In 2000 was nog een kwart van de werknemers lid van een vakbond, in 2011 is dit dus gedaald naar 20 procent. De terugloop van de organisatiegraad komt doordat er minder werkende vakbondsleden zijn, terwijl de beroepsbevolking is toegenomen.

De organisatiegraad van 2011 is licht gedaald ten opzichte van 2010. Het aantal werkende vakbondsleden is van 2010 op 2011 gedaald met 35 duizend en het aantal werknemers dat tot de werkzame beroepsbevolking

4.1 Organisatiegraad van werknemers

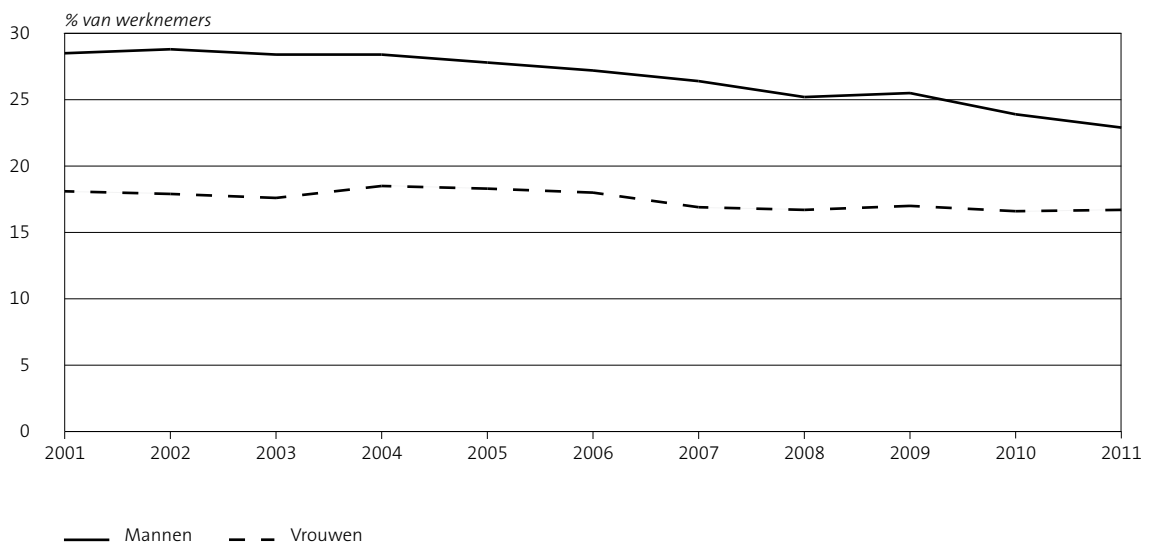

behoort met 16 duizend. Omdat het aantal vakbondsleden verhoudingsgewijs veel sterker is gedaald dan het aantal werknemers, is de organisatiegraad in 2011 met 1 procentpunt afgenomen.

4.1 Stijging organisatiegraad vrouwen

Het aantal vrouwelijke vakbondsleden is van 2010 op 2011 gestegen met 4 duizend. Het aantal mannelijke vakbondsleden is met 38 duizend gedaald. De organisatiegraad voor de mannen is gedaald van 24 procent naar 23 procent, terwijl de organisatiegraad voor de vrouwen gelijk is gebleven: 17 procent. Er zijn naar verhouding meer mannen dan vrouwen lid van een vakbond. In de periode 2001–2011 is de organisatiegraad van de vrouwen gedaald met 1 procentpunt, terwijl die van mannen met 6 procentpunt terugliep.

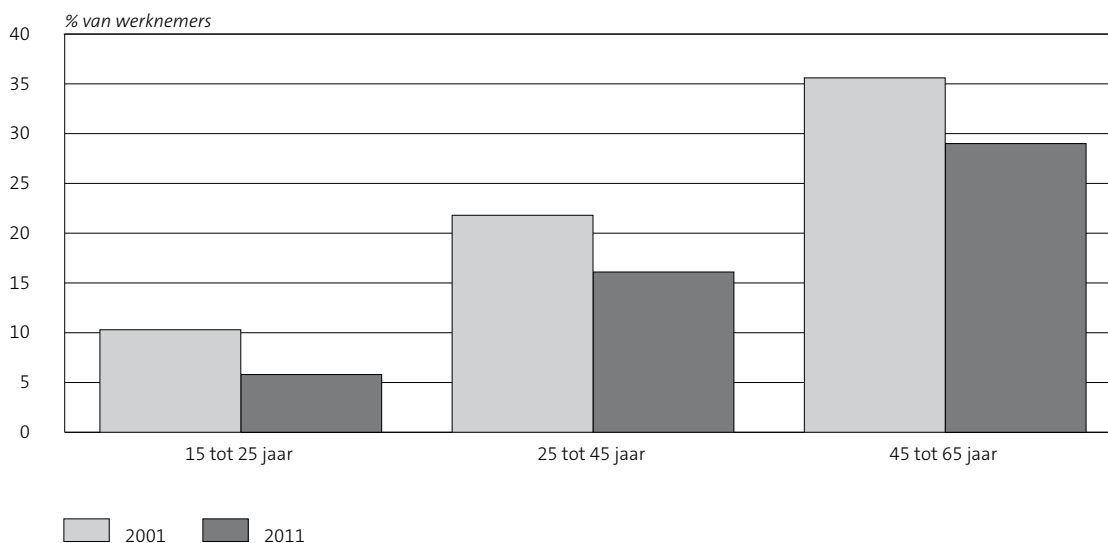
4.1.1 Organisatiegraad naar geslacht

4.2 Organisatiegraad jongeren is laag

Er zijn relatief weinig jongeren lid van een vakbond. In 2011 is de organisatiegraad van 15–24-jarigen 6 procent. De organisatiegraad van 45-plussers is bijna vijf maal zo groot. Ouderen zijn dus oververtegenwoordigd. Van de werknemers in de leeftijdsgroep 25–44 jaar is 16 procent lid van een vakbond.

4.2.1 Organisatiegraad naar leeftijd

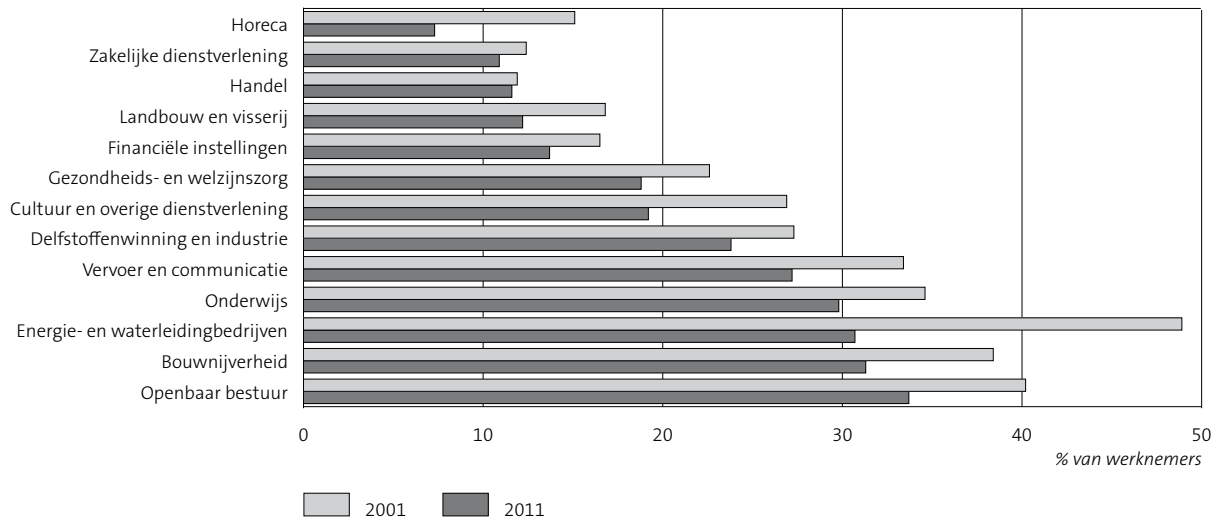
Zoals al eerder aangegeven kan het zijn dat er minder jongeren lid zijn van een vakbond doordat zij later toetreden tot de arbeidsmarkt. Ook kan de eerste baan gezien worden als een startbaan, een tijdelijke baan, die weinig affiniteit schept met de bedrijfstak of het beroep, zodat lidmaatschap van een vakbond nog niet als nodig wordt ervaren. Verder zijn er mogelijk ook meer basale redenen: men ziet het nut van een vakbond niet, omdat men vindt dat deze niet wil of kan opkomen voor hun belangen. Ook kunnen de kosten van het lidmaatschap een obstakel vormen.

4.3 Organisatiegraad bij overheid hoog

Tussen de bedrijfstakken bestaan grote verschillen in organisatiegraad. Zo is bijvoorbeeld bij de overheid de organisatiegraad hoog. Bij het openbaar bestuur was hij 34 procent en bij het onderwijs 30 procent in 2011. Ook in de bouwnijverheid zijn veel werknemers lid van een vakbond (31 procent). In de horeca en zakelijke dienstverlening daarentegen ligt de organisatiegraad beneden de 12 procent. De handel en de financiële instellingen zijn andere bedrijfstakken waar de organisatiegraad beneden het gemiddelde (20 procent) ligt.

Ten opzichte van 2001 is in de bedrijfstak energie- en waterleidingbedrijven de organisatiegraad gedaald met meer dan 18 procentpunt. In de bedrijfstak cultuur en overige dienstverlening en in de horeca daalde de organisatiegraad met 8 procentpunt. In andere bedrijfstakken was de afname minder groot, zoals in de handel. Bij alle bedrijfstakken daalde de organisatiegraad in de periode 2001–2011.

4.3.1 Organisatiegraad naar bedrijfstak

4.4 Noorden meer georganiseerd

Ook regionaal zijn de verschillen in organisatiegraad aanzienlijk. In 2011 was in Friesland 32 procent van de werknemers lid van een vakbond en ook in Groningen en Drenthe lag de organisatiegraad met 28 procent boven het gemiddelde. Daarmee zijn werknemers die in het noorden van het land wonen meer georganiseerd dan hun collega's elders. Ruim 14 procent van alle werkende vakbondsleden woonde in 2011 in de drie noordelijke provincies, terwijl dit van alle werknemers minder dan 10 procent is. In 2011 was de organisatiegraad in de noordelijke provincies 30 procent en lag deze bijna twee maal zo hoog als bij de provincies Noord-Brabant en Limburg (17 procent).

4.5 Organisatiegraad hoger bij vast dienstverband

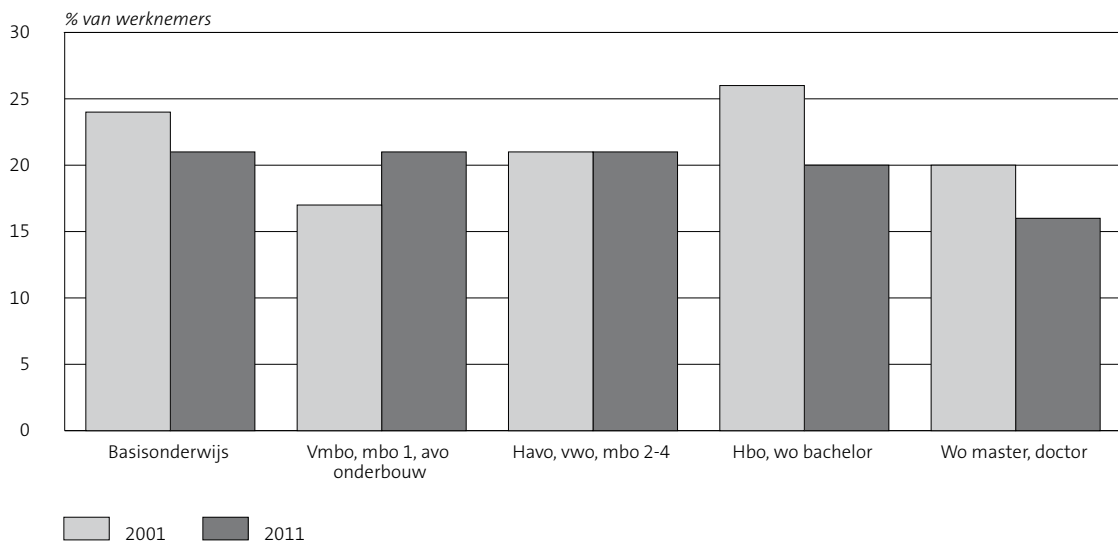
Werknemers met een vaste arbeidsrelatie zijn bijna tweeëneenhalf maal zo vaak vakbonds lid als werknemers met een flexibele arbeidsrelatie. Verder zijn voltijdwerknemers, doorgaans werknemers met een arbeidsduur van 35 uur of meer per week, vaker lid van een vakbond dan deeltijdwerkers.

Zo lijkt het dat baankenmerken misschien een belangrijkere rol spelen om wel of geen lid te worden van een vakbond dan persoonlijke kenmerken. Bij een flexibele arbeidsrelatie is de baan te beschouwen als een opstap, een tijdelijke baan waarvoor het niet nodig is om lid te worden. En bij een (kleinere) deeltijdbaan kan het zijn dat er minder affiniteit is met de baan en organisatie. Daarnaast zijn het vaak de jongeren die een flexibele arbeidsrelatie hebben. Eerder is al aangegeven dat de organisatiegraad onder jongeren laag is.

4.6 Lagere organisatiegraad hoger opgeleiden

Onder werknemers met een hogere wetenschappelijke opleiding lag de organisatiegraad enkele procenten beneden het gemiddelde. Tussen werknemers met een ander opleidingsniveau zijn er in 2011 geen verschillen in de organisatiegraad.

4.6.1 Organisatiegraad naar onderwijsniveau

5. Discussie en conclusie

In 2011 heeft de vakbeweging nog slechts de steun van 20 op de 100 werknemers. Daarnaast staat de representativiteit van de vakbeweging onder druk. Cao's die de vakbonden met de werkgevers afsluiten, gelden voor alle werknemers bij de betrokken werkgevers. Cao-bepalingen werken ook door in de individuele arbeidsovereenkomsten, want zij gaan vóór op de bepalingen zoals afgesproken in de individuele arbeidsovereenkomsten. Op het moment dat cao-bepalingen door de minister van SZW algemeen verbindend zijn verklaard, gelden ze voor alle werkgevers en werknemers binnen de werkingssfeer van de cao. Zo komt het voor dat een vakbond met naar verhouding weinig leden een cao afsluit waar niet alle vakbonden achter staan. Door het algemeen verbindend verklaren zijn ook deze bonden echter wettelijk gedwongen de cao-bepalingen na te komen. Door leden van vakorganisaties wordt wel eens gesteld dat werknemers die niet georganiseerd zijn wel profiteren van het werk van de vakbeweging. Anderen werpen tegen dat de vakbeweging selectief is in haar belangenbehartiging en slechts oog heeft voor de deelbelangen van oudere groepen werknemers.

De organisatiegraad is de afgelopen 15 jaar flink afgenomen. Het ledental van de vakbonden is ook afgenomen, maar deze afname is verhoudingsgewijs veel minder groot dan die van de organisatiegraad. De afname van de organisatiegraad kan vooral verklaard worden door de toename van de beroepsbevolking en ook doordat steeds meer vakbondsleden de afgelopen jaren de leeftijdsgrens van 65 jaar zijn gepasseerd. De 65 plussers kunnen wel lid van de vakbeweging blijven, maar nemen voor het grootste gedeelte niet meer deel aan het arbeidsproces.

Dat het ledenbestand vergrijsd heeft met demografie te maken, maar ook doordat jonge werknemers de vakbeweging links laten liggen. Er komen te weinig jongeren bij om het ledental op peil te houden. Deze ontwikkeling is al een geruime tijd aan de gang. Waarom jongeren geen lid worden is niet door CBS onderzocht, maar uit de literatuur blijkt dat dit onder andere te maken kan hebben met de opstelling van de vakbeweging zelf. Door de vergrijzing van het ledenbestand zou een belangrijk deel van de aandacht uitgaan naar de belangen van ouderen. Jongeren kunnen daardoor het idee hebben dat de vakbeweging weinig oog heeft voor hun specifieke belangen.

Daarnaast worden nog andere oorzaken van de afnemende organisatiegraad gesuggereerd. Zo hebben de vakbonden van oorsprong veel leden bij grote bedrijven en in de industrie. Bij de laatste is er sprake van

afnemende werkgelegenheid. Zo is het aantal banen in de industrie en bouw sinds 1999 met ruim een derde afgenomen. Een andere oorzaak is dat veel nieuwe banen bestaan uit tijdelijke contracten. Dit gaat gepaard met een hoge mobiliteit. In een dergelijke flexibele markt is het moeilijker om een vuist te maken en daarom is het ook lastiger om werknemers te binden. Terwijl de oudere leden vaak een vaste baan hebben, hebben nieuwe, jonge werknemers vaak tijdelijke contracten. Deze werknemers schatten het belang van lidmaatschap van een vakbond laag in.

Het afsluiten van cao's is het belangrijkste product van de vakbonden. Daarnaast speelden ze de afgelopen decennia een belangrijke rol in de Nederlands de overlegeconomie. Willen de vakbonden hun rol behouden dan ligt er voor de vakbonden de uitdaging om hun belang voornamelijk bij de jongere werknemers goed voor het voetlicht te brengen.

Technische toelichting

Het CBS publiceert haar cijfers over vakbeweging en organisatiegraad in de statistische databank StatLine. Deze bevat momenteel vier tabellen met gegevens op dit terrein:

- Historie leden vakverenigingen
- Leden van vakverenigingen; geslacht en leeftijd.

Gegevens over de organisatiegraad zijn in een aparte file op de CBS website beschikbaar op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/cijfers/incidenteel/maatwerk/2011-organisatiegraad-werknemers-cm.htm>

Bronnen

Het aantal vakbondsleden is afkomstig uit de Structuurenquête van de Statistiek van de Vakbeweging. Deze is gehouden bij alle vakverenigingen en heeft als peildatum 31 maart, de jongste enquête is in 2012 uitgevoerd. Aan alle vakverenigingen wordt gevraagd naar het aantal leden, uitgesplitst naar een aantal kenmerken. De gegevens over de leden van vakverenigingen worden verbijzonderd naar aansluiting bij de vakcentrales FNV, CNV, MHP en 'Overige vakverenigingen'. FNV staat voor Federatie Nederlandse Vakbeweging, CNV voor Christelijk Nationaal Vakverbond en MHP voor Vakcentrale voor middengroepen en hoger personeel. Vakbondsleden van een vakbond die niet bij een van deze vakcentrales is aangesloten, worden opgenomen in de categorie 'Overige vakverenigingen'. Lid van een vakvereniging kunnen mensen in loondienst zijn, evenals niet meer of nog niet werkzame personen. Ook vakbondsleden die niet in Nederland wonen (zoals ambassadepersoneel en militairen) zijn meegeteld.

Voor de even jaren in de periode 1966–2002 zijn de ledentallen van de vakcentrales afkomstig van de Kwartaalenquête van de Statistiek van de Vakbeweging. De primaire bron voor het totaal aantal vakbondsleden is de Structuurenquête, omdat in de cijfers van de Kwartaalenquête vakbondsleden van de bonden ontbreken, die niet bij de vakcentrales zijn aangesloten. De Kwartaalenquête geeft een actueel beeld over de ontwikkeling van het aantal vakbondsleden dat lid is van een vakorganisatie die aangesloten is bij een van de vakcentrales. Het peilmoment is de eerste dag van het kwartaal. Het ledental van de niet bij een vakcentrale aangesloten vakbonden is verkregen door interpolatie. De statistieken op het terrein van de vakbeweging (Kwartaalenquête en Structuurenquête) zijn met ingang van verslagjaar 2004 stopgezet. In 2005 is door het CBS en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overleg gevoerd over een mogelijke voortzetting van de statistieken van de vakbeweging. Dit heeft geresulteerd in een voortzetting, op contractbasis, van de Structuurenquête. De Structuurenquête Vakbeweging wordt vanaf verslagjaar 2005 jaarlijks gehouden en is de voortzetting van de, tot en met verslagjaar 2003, tweejaarlijks uitgevoerde Structuurenquête.

De organisatiegraad is gebaseerd op de vakbondsmodule in de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Voor verslagjaar 2005 is de vakbondsmodule niet opgenomen in de EBB. De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt jaarlijks ongeveer één op de honderdveertig mensen van Nederland geïnterviewd. Aan alle personen van 15 jaar en ouder worden vragen gesteld over hun positie op de arbeidsmarkt. Met uitzondering van degenen die opgeven een eigen bedrijf of praktijk te hebben, wordt ook gevraagd naar het lidmaatschap van een vakbond. Aan de personen die lid zijn van een vakbond wordt vervolgens gevraagd van welke vakcentrale men lid is. Op basis van de EBB wordt informatie samengesteld over achtergrondkenmerken van mensen die lid zijn van een vakbond, zoals: geslacht, herkomstgroepering, leeftijd, opleidingsniveau, beroepsniveau, positie op de arbeidsmarkt, arbeidsduur, arbeidsrelatie, werktijden, bedrijfstak, bedrijfsgrootte en woonprovincie.

De uitkomsten uit de EBB verschillen van de uitkomsten uit de Structuurenquête en de Kwartaalenquête. Hiervoor zijn verschillende oorzaken. In de cijfers van de Structuurenquête zijn ook de vakbondsleden opgenomen die in het buitenland wonen. Deze personen worden niet waargenomen in de Enquête Beroepsbevolking (EBB), omdat voor de EBB alleen woonadressen in Nederland worden aangeschreven. De gegevens van de Structuurenquête betrekking hebben op een peildatum. De uitkomsten van de EBB betreffen jaargemiddelden. De Structuurenquête en Kwartaalenquête zijn gebaseerd op administraties van de vakbonden en de EBB-informatie op een steekproef, waarbij rekening moet worden gehouden met steekproeffouten. Doordat de EBB een steekproefonderzoek is, hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Echter, voor de informatie van de organisatiegraad naar de verschillende kenmerken is het verschil in aantal vakbondsleden tussen EBB en de Structuurenquête niet verstorend.

Vanaf oktober 1999 is de methodiek van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) herzien: van een dwarsdoorsnedeonderzoek in een roterend panelonderzoek. In 2000 is het weegmodel van de EBB gewijzigd. De verandering betreft de opname in het weegmodel van variabele herkomstgroepering in plaats van variabele etniciteit (zie begrippenlijst). De informatie voor verslagjaar 2000 wordt op basis van het oude weegmodel (2000-a) en het nieuwe (2000-b) gepresenteerd. Op basis van het oude weegmodel bedroeg de organisatiegraad 26 procent. Bij vergelijking van de organisatiegraad op één decimaal is deze waarde 25,6 en op grond van het nieuwe weegmodel 25,4. Naast het geringe effect op het totaal niveau heeft de verandering in weegmodel voor veel categorieën geen effect op de organisatiegraad.

Begrippen

Arbeidsrelatie

Werknemers met een vaste arbeidsrelatie hebben een arbeidscontract dat niet van beperkte duur is én zijn in dienst voor een vast overeengekomen aantal uren. Werknemers met een flexibele arbeidsrelatie hebben een arbeidscontract van beperkte duur of zijn niet voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst. Een arbeidscontract van beperkte duur is een contract van korter dan een jaar zonder toezegging van aanstelling in vaste dienst. Voorbeelden van werknemers met een flexibele arbeidsrelatie zijn: uitzendkrachten, oproepkrachten en invalkrachten.

Bedrijfstak en bedrijfssector

Voor de indeling van bedrijven naar bedrijfstak of bedrijfssector wordt de Standaard bedrijfsindeling 1993 (SBI 1993) gebruikt. In deze indeling wordt de economische activiteit van een bedrijf bepaald door het voortgebrachte product, de in het productieproces gebruikte grondstoffen en hulpdiensten plus de aard van het productieproces.

Georganiseerde

Een georganiseerde is lid van een vakvereniging. Lid van een vakvereniging kunnen zijn personen in loondienst, evenals niet meer of nog niet werkzame personen, zoals geregistreeerde werklozen, overige niet werkzame personen behorend tot de beroepsbevolking, gepensioneerden, personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering en dergelijke. Ook vakbondsleden die niet in Nederland wonen (zoals ambassadepersoneel en militairen) zijn meegeteld.

Opleidingsniveau

Het behaalde opleidingsniveau is het niveau van de hoogste met succes gevolgde opleiding. De opleidingen zijn ingedeeld naar opleidingsniveau volgens de Standaard onderwijsindeling 1978 (SOI 1978). Het niveau wordt veelal aangeduid met de meest typerende schoolsoort: basisonderwijs, mavo, vbo, havo/vwo, mbo, hbo en wo.

De indeling van het onderwijsniveau is aangepast (onder andere om internationale vergelijkingen te vergemakkelijken en de aansluiting met de ISCED te verbeteren).

- *Basisonderwijs*: alle opleidingen op niveau 1 en 2 van de SOI. Dit omvat het gehele basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs: lbo/vbo/vmbo, mulo/mavo.
- *Vmbo, mbo 1, avo onderbouw*: alle opleidingen op niveau 3 van de SOI. Dit omvat de eerste 3 leerjaren van havo/vwo (en hun voorgangers), het laagste niveau van het beroepsonderwijs, vergelijkbaar met de huidige assistentenopleiding (mbo kwalificatieniveau 1) en avo onderbouw. Avo onderbouw omvat de eerste drie jaren van havo/vwo (SOI-niveau 3.3), mulo, ulo en de theoretische en gemengde leerwegen in het mbo.
- *Havo, vwo, mbo*: omvat de opleidingen op niveau 4 van de SOI, dat wil zeggen de tweede fase van het voortgezet onderwijs: bovenbouw havo/vwo en opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4. Mbo 2 en 3 omvatten de basisberoeps- en vakopleidingen (beroepsopleidingen op SOI-niveau 4.1 en 4.2); Mbo 4 (beroepsopleidingen op SOI-niveau 4.3); Havo, vwo (algemene opleidingen op SOI-niveau 4.2 en 4.3).
- *Hbo, wo bachelor*: omvat de opleidingen op niveau 5 van de SOI.
- *Wo*: omvat de opleidingen op niveau 6 en 7 van de SOI.

De onderwijsindeling in lager-middelbaar-hoger is als volgt samengesteld:

- *Lager*: opleidingen op niveau 1, 2 en 3 van de SOI.
- *Middelbaar*: opleidingen op niveau 4 van de SOI.
- *Hoger*: opleidingen op niveau 5, 6 en 7 van de SOI.

Organisatiegraad

Onder de organisatiegraad van werknemers wordt verstaan het aantal georganiseerde werknemers jonger dan 65 jaar met betaald werk voor tenminste twaalf uur per week in procenten van het totaal aantal werknemers met betaald werk voor tenminste twaalf uur per week.

Vakvereniging

Een vereniging van werknemers die zich ten doel stelt de collectieve en/of individuele belangen van de leden te behartigen bij hun werkgevers of bij instanties die invloed op de arbeidsvoorwaarden uitoefenen. De meeste vakverenigingen zijn aangesloten bij een centrale of overkoepelende organisatie, zoals FNV, CNV, MHP en de beroepsfederaties. Onder de vakbeweging wordt verstaan alle vakverenigingen samen.

Literatuur

Akkermans, Tinie (1999). Redelijk bewogen: De koers van de FNV 1976–1999; Van maatschappijkritiek naar zaakwaarneming. Stichting FNV Pers, Utrecht.

CBS (2003). Tabel 2.9 Leden van de vakcentrales. Sociaal-economische maandstatistiek 12/2003, p. 51.

Cleef, B.P.M. van en R.A.C. Kuijpers (1989). Leden van de Vakbeweging 1989. Supplement bij de Sociaal-economische maandstatistiek, 4/1989, pp.11–24 en 35–38.

Cruchten, Jo van en Rob Kuijpers (2003a). Organisatiegraad van werknemers, 2001. Sociaal-economische maandstatistiek, 3/2003, pp. 17–23.

Cruchten, Jo van en Rob Kuijpers (2003, 25 augustus). Meer vrouwen en minder jongeren lid van vakbond. CBS-Webmagazine

Harmsen, Ger en Bob Reinalda (1986). Voor de bevrijding van de arbeid; Beknopte geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging (herdruk, 1^e druk 1975). Socialistiese Uitgeverij Nijmegen (SUN), Nijmegen.

Kuijpers, Rob (2001). Daling ledental vakbeweging. Sociaal-economische maandstatistiek 12/2001, pp. 46–50.

Steege, Dick en Rob Kuijpers (2010, 1 november). Aantal vakbondsleden in 2010 licht gedaald. CBS-Webmagazine.

Steege, Dick en Rob Kuijpers (2011, 10 oktober). Vakbeweging telt steeds meer 65-plussers. CBS-Webmagazine.

Visser, Jelle (2011). Er is geen ei van Columbus. SERmagazine, februari 2011, interview met Felix de Fijter. Sociaal-Economische Raad, Den Haag

B.1 Leden van vakverenigingen en organisatiegraad van werknemers

	Totaal vakbondsleden	W.v. aangesloten bij: ¹⁾				Organisatiegraad werknemers ³⁾		
		FNV	CNV	MHP	overige vakverenigingen ²⁾	teller	noemer	organisatiegraad
								%
	x 1 000							
1955	1 221	824	200		198	1 160	3 136	37
1956	1 258	850	206		202	1 195	3 230	37
1957	1 335	912	216		206	1 268	3 337	38
1958	1 332	881	219		232	1 266	3 245	39
1959	1 333	873	218		242	1 266	3 247	39
1960	1 354	887	219		248	1 287	3 299	39
1961	1 399	919	224		256	1 329	3 497	38
1962	1 420	925	225		269	1 349	3 458	39
1963	1 434	931	227		277	1 363	3 494	39
1964	1 471	950	229		292	1 398	3 678	38
1965	1 462	933	229		300	1 389	3 655	38
1966	1 487	947	234		306	1 413	3 818	37
1967	1 534	982	239		314	1 460	3 842	38
1968	1 545	988	241		317	1 469	3 867	38
1969	1 531	966	240		324	1 456	3 934	37
1970	1 524	963	239		323	1 448	4 023	36
1971	1 578	1 017	238		323	1 498	4 112	36 ⁴⁾
1972	1 617	1 023	239		354	1 521	4 179	36
1973	1 654	1 053	235		366	1 540	4 220	36
1974	1 684	1 069	231		384	1 563	4 277	37
1975	1 710	1 044	228	123	314	1 579	4 347	36
1976	1 725	1 055	230	112	328	1 593	4 414	36
1977	1 769	1 067	259	114	329	1 631	4 492	36
1978	1 786	1 070	294	114	307	1 651	4 545	36
1979	1 792	1 078	301	117	296	1 658	4 617	36
1980	1 790	1 078	304	118	289	1 631	4 761	34
1981	1 737	1 042	297	115	282	1 605	4 925	33 ⁴⁾
1982	1 724	1 016	342	113	253	1 592	5 061	31
1983	1 646	979	332	112	224	1 514	5 196	29
1984	1 583	933	311	110	229	1 451	5 252	28
1985	1 541	899	300	108	234	1 409	5 316	27
1986	1 542	893	298	108	244	1 406	5 394	26
1987	1 554	896	294	111	253	1 413	5 894	24 ⁴⁾
1988	1 571	906	292	117	257	1 425	6 057	24
1989	1 615	937	295	122	260	1 463	6 132	24

B.1 Leden van vakverenigingen en organisatiegraad van werknemers (slot)

	Totaal vakbondsleden	W.v. aangesloten bij: ¹⁾				Organisatiegraad werknemers ³⁾		
		FNV	CNV	MHP	overige vakverenigingen ²⁾	teller	noemer	organisatiegraad
								%
	x 1 000							
1990	1 653	975	302	125	251	1 498	6 262	24
1991	1 707	1 025	309	133	241	1 548	6 411	24
1992	1 773	1 068	320	142	242	1 440	5 258	27 ⁴⁾
1993	1 810	1 092	327	146	245	1 484	5 261	28
1994	1 840	1 111	338	156	235	1 471	5 222	28
1995	1 873	1 147	344	159	223	1 516	5 357	28
1996	1 889	1 162	350	162	214	1 512	5 459	28
1997	1 902	1 194	354	161	193	1 557	5 644	28
1998	1 914	1 224	357	186	148	1 586	5 874	27
1999	1 935	1 233	361	219	123	1 639	6 072	27
2000	1 912	1 225	357	207	124	1 553	6 116	25 ⁴⁾
2001	1 919	1 223	356	215	125	1 482	6 111	24
2002	1 923	1 225	354	200	144	1 487	6 130	24
2003	1 921	1 205	355	169	191	1 451	6 086	24
2004	1 454	6 025	24
2005	1 899	1 194	347	159	199	.	.	23 ⁵⁾
2006	1 866	1 171	342	161	192	1 419	6 135	23
2007	1 878	1 182	335	167	194	1 399	6 305	22
2008	1 898	1 192	334	169	203	1 381	6 463	21
2009	1 887	1 197	336	135	219	1 392	6 430	22
2010	1 870	1 198	336	129	207	1 302	6 342	21
2011	1 876	1 197	341	130	207	1 267	6 326	20
2012	1 849	1 180	341	132	196	.	.	20 ⁵⁾

Bron: CBS, Statistiek van de Vakbeweging (Structuurenquête en Kwartaalenquête) en Enquête Beroepsbevolking.

¹⁾ Voor de even jaren in de periode 1966–2002 zijn de ledentallen van de vakcentrales afkomstig van de Kwartaalenquête en is het ledental van de categorie 'Overige vakverenigingen' verkregen door interpolatie. Tot en met 1972 zijn de gegevens per 1 januari en daarna per 31 maart. Voor verslagjaar 2004 zijn de vakbonden niet geënkquêteerd.

²⁾ Om praktische redenen zijn in deze kolom het aantal leden opgenomen van de Eenheids Vak Centrale (EVC, opgericht in 1945 en opgeheven in 1964; gegevens over het aantal leden ontbreken vanaf 1953) en de Algemene Vakcentrale (AVC, opgericht in 1993 en opgeheven in 1997).

³⁾ Voor de organisatiegraad wordt de kolom 'teller' (aantal vakbondsleden jonger dan 65 jaar) gedeeld door de kolom 'noemer' (onafhankelijke beroepsbevolking). Voor de jaren 1947–1991 is het aantal vakbondsleden, jonger dan 65 jaar, afkomstig van de Statistiek van de Vakbeweging. Voor deze periode is de noemer, de onafhankelijke beroepsbevolking, voor de jaren 1947–1971 het arbeidsvolume werknemers, voor de jaren 1971–1992 de beroepsbevolking exclusief zelfstandigen en meewerkende gezinsleden: voor de jaren 1971–1981 volgens Definitie VT-1971 en voor de jaren 1981–1992 volgens Definitie CCS-1981. Voor de jaren 1971–1987 zijn de gegevens ontleend aan de Jaarstatistiek Beroepsbevolking; voor de jaren 1987–1992 aan de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Voor de jaren vanaf 1992 is de organisatiegraad berekend op basis van EBB-gegevens: werknemers, van 15–64 jaar en werkzaam voor meer dan 12 uur per week (werkzame beroepsbevolking), die lid zijn van een vakvereniging gedeeld door het totaal aantal werknemers behorende tot de werkzame beroepsbevolking.

⁴⁾ Om de invloed van de wijzigingen in bronnen duidelijk te maken is voor de jaren 1971, 1981, 1987, 1992 en 2000 de organisatiegraad op 'oude' en 'nieuwe' wijze berekend. De wijziging in 2000 betreft het weegmodel van de EBB (zie Van Cruchten en Kuijpers, 2003b). De 'nieuwe' aantallen zijn in de tabel opgenomen. De 'oude' aantallen zijn:

	Teller	Noemer	Organisatiegraad
1971		4 049,2	37
1981		4 909,2	33
1987		5 488	26
1992	1614,1	6 482	25
2000	1573,5	6 151,8	26

⁵⁾ In 2005 en 2012 is de vakbondsmodule niet in de EBB opgenomen.

B.2 Organisatiegraad van werknemers van 15 tot 65 jaar die werkzaam zijn voor 12 uur of meer per week naar achtergrondkenmerken

	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	%									
Totaal	24	24	24	24	23	22	21	22	21	20
<i>Geslacht</i>										
Mannen	29	29	28	28	27	26	25	26	24	23
Vrouwen	18	18	18	19	18	17	17	17	17	17
<i>Leeftijd</i>										
15 tot 25 jaar	10	10	11	10	10	8	7	8	7	6
25 tot 45 jaar	22	21	21	21	20	19	18	17	17	16
45 tot 65 jaar	36	36	34	35	33	32	31	32	30	29
<i>Opleidingsniveau</i>										
Basisonderwijs	24	25	24	24	23	20	23	22	20	21
Vmbo, mbo 1, avo onderbouw	17	18	18	19	20	20	18	19	21	21
Havo, vwo, mbo 2-4	21	21	21	22	21	21	21	21	21	21
Hbo, wo bachelor	26	26	26	27	25	24	22	23	22	20
Wo master, doctor	20	21	19	20	20	19	17	16	16	16
<i>Arbeidsrelatie</i>										
Vast	26	26	25	25	25	24	23	23	22	21
Flexibel	10	9	9	10	9	10	9	8	8	9
<i>Wekelijkse arbeidsduur</i>										
12 tot 20 uur	11	11	11	12	11	10	11	12	11	10
20 tot 35 uur	22	22	21	22	21	20	19	20	19	19
35 uur of meer	27	27	27	27	26	25	24	24	23	23
<i>Bedrijfstak (sbi)</i>										
01-05 Landbouw en visserij	17	17	13	13	13	14	14	13	11	12
10-37 Delfstoffenwinning en industrie	27	28	29	27	25	25	25	26	24	24
40-41 Energie- en waterleidingbedrijven	49	39	44	39	36	31	32	28	29	31
45 Bouwnijverheid	38	41	39	37	36	36	33	34	31	31
50-52 Handel	12	12	12	11	13	11	12	13	12	12
55 Horeca	15	15	16	15	12	11	12	11	11	7
60-64 Vervoer en communicatie	33	32	33	34	33	30	30	33	31	27
65-67 Financiële instellingen	17	14	14	17	14	13	14	14	13	14
70-74 Zakelijke dienstverlening	12	13	12	14	12	12	11	12	11	11
75 Openbaar bestuur	40	39	39	40	40	39	36	36	34	34
80 Onderwijs	35	35	35	33	34	32	30	32	30	30
85 Gezondheids- en welzijnszorg	23	22	22	23	22	21	20	20	18	19
90-93 Cultuur en overige dienstverlening	27	27	23	23	22	22	20	18	24	19
<i>Bedrijfsgrootte</i>										
Minder dan 10 werknemers	14	15	14	14	13	12	12	11	11	10
10 tot 100 werknemers	22	23	23	20	19	19	18	17	17	16
100 of meer werknemers	27	28	28	27	26	25	24	24	23	23
Onbekend	18	19	21	18	16	14	16	15	12	13
<i>Provincie</i>										
Groningen	34	34	33	35	33	30	32	30	28	28
Friesland	35	33	34	37	36	32	31	33	30	32
Drenthe	35	34	33	33	31	32	28	28	27	28
Overijssel	26	27	27	25	25	23	23	23	23	20
Flevoland	26	23	26	22	27	24	23	24	22	21
Gelderland	25	25	25	25	23	24	22	24	22	21
Utrecht	22	23	21	21	22	21	19	20	19	17
Noord-Holland	25	25	24	25	24	23	21	21	21	20
Zuid-Holland	22	22	22	22	21	20	20	20	19	19
Zeeland	28	29	29	30	28	26	26	24	23	25
Noord-Brabant	21	20	20	20	18	18	18	17	16	16
Limburg	22	23	23	23	22	20	19	19	19	19

Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking.